

جایگاه کتابخانه‌ها و نقش آن در نظام آموزشی کشور

قدرت‌الله نیکبخت

انسان‌ها یاد بدهد. این فرایند طی یک برنامه درسی و از طریق کتاب درسی ارائه می‌شود. برنامه درسی از پیش می‌داند که چه دانش و مهارتی و یا رفتاری را به مخاطب یاد خواهد داد. با این همه، در ارائه برنامه به دلیل تنگنانهایی که در کتاب درسی به چشم می‌خورد، محدودیت‌هایی وجود دارد؛ محدودیت‌هایی چون ساعت کلاس، زبان و حجم کتاب. به عبارتی، کتاب درسی به دلیل درس بودنش، نمی‌تواند به حجم کتاب یا درس یا برنامه اضافه شود.

کتاب و سایر رسانه‌ها، به دلایل پیش گفته می‌توانند این وظیفه و کارکرد نظام آموزشی را جبران کنند و ارتقا بخشند. متأسفانه دسترسی به کتاب در ایران، آسان نیست و موانعی وجود دارد بدون شک کتاب در ایران، به نسبت سایر کشورها، کالای بسیار ارزانی است، اما در مقایسه با درآمد خانوارهای ایرانی و سبد خانواده‌ها، کتاب کالای ارزانی نیست. اگر این سخن

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رشد و توسعه، میزان مطالعه کتاب و مجله و کسب اطلاعات ارزیابی می‌شود. این مهم، هم در کنفرانس‌های یونسکو مورد تأکید قرار گرفته و هم در برنامه‌های دراز مدت آموزشی آن دیده شده است. رشد کتابخوانی در یک جامعه، شرط اول توسعه اقتصادی و فرهنگی است و هیچ ملتی بدون توجه به کتاب و کتابخوانی، به شاخص‌های توسعه دست نیافته است. برای همین است که میزان زمانی که مردم یک جامعه به مطالعه و خواندن می‌پردازند، ملاک توسعه قرار می‌گیرد.

کتابخانه‌های آموزشی می‌تواند در راستای سیاست‌های فرهنگی، اقتصادی و توسعه‌ای و با توجه به شعارها و حرکت‌های نوین آموزشی و پرورشی - دانش آموز محوری - یکی از اساسی‌ترین و اصلی‌ترین وسایل برای تحقق هدف‌ها و شیوه‌های آموزش و پرورش کشور باشد. آموزش و پرورش قصد دارد دانش یا مهارت یا رفتار معینی را به

مورد قبول باشد، کتابخانه‌ها به ویژه کتابخانه‌های آموزشی (خصوصاً در مدارس ابتدایی)، به شرطی که هدفمند اداره و تجهیز شوند، می‌توانند یکی از مهم‌ترین اهداف و کارکردهای آموزشی را بهبود بخشند.

آموزش و پرورش اگر در چارچوب‌های محدود و شاخص خود باقی بماند و از کتاب و تأسیس و تجهیز کتابخانه‌های آموزشی غافل شود و به نیازها و سلیقه‌ها و واقعیت‌های موجود نزدیک نشود، آموزش به امری کسل کننده و ناقص تبدیل می‌شود که شده و نیروی اندیشیدن آزاد و مستقل را از دانش آموز خواهد گرفت.

آموزشگاه‌های ابتدایی پس از خانواده، نقشی اساسی در پرورش ذوق و استعداد دانش‌آموزان ایفا می‌کنند. بچه‌ها در سال‌های ورود به دبستان از، بیشترین آمادگی برای یادگیری برخوردارند و بسیار کنجکاو هستند و اگر به این حس و نیاز پاسخ داده نشود، این حس و رغبت در آن‌ها خواهد مرد. کتابخانه‌های کلاسی در کتابخانه‌های آموزشی، امکانی است که می‌تواند به این حس و رغبت پاسخ دهد. بچه‌های ما در ۷ سالگی سواد خواندن و نوشتن پیدا می‌کنند. این فراگیری چند ماهه بیشتر به یک معجزه شبیه است. این معجزه از رغبت بچه‌های این گروه سنی به دانستن و آموختن نشان دارد.

این دوره همان دوره‌ای است که، هم پدر و مادر ما، هم معلم، هم آموزش و پرورش و هم وزارت ارشاد، از آن غافل می‌مانند و سپس همه از این واقعیت می‌نالند که فرهنگ مطالعه کتابخوانی در کشور وجود ندارد. ناشران آه و ناله می‌کنند و متولیان فرهنگ افسوس می‌خورند! پس چه کسی به این شوق به این همه علاقه به خواندن و یادگیری دانش‌آموزان دبستانی پاسخ می‌دهد؟ یا داده است؟

فراورش نکنیم که بچه‌های ما بهترین و مفیدترین اوقات روز خود را در مدرسه می‌گذرانند و تردیدی نیست که کتاب و کتابخانه خوب در یک مدرسه، می‌تواند به عنوان ابزاری کارآمد، مطالب آموخته شده را تکمیل کند یا گسترش دهد و غیر مستقیم در شکل‌گیری اندیشه و شخصیت دانش‌آموزان تأثیر بگذارد. از این‌ها گذشته، کتابخانه‌های آموزشی می‌توانند نقش‌های مؤثر دیگری ایفا کنند؛ از جمله پاسخ به تنوع طلبی نیازها، پرورش ذوق و خلاقیت زنان. کتابخانه‌های آموزشی اگر درست و سنجیده تجهیز شود، نه تنها برای دانش‌آموزان بلکه برای معلمان نیز مفید خواهد بود. معلمان ما نیز در فرایند یاددهی - یادگیری، بیش از دانش‌آموزان به مطالعه و خواندن و دانش‌افزایی نیازمندند و این کارکرد می‌تواند از طریق کتابخانه‌های آموزشی تحقق یابد.

امروزه در تمام کشورهای توسعه یافته، در طراحی آموزشگاه، بخش بزرگی از مرکز ساختمان آموزشگاه به کتابخانه اختصاص می‌یابد تا همه واحدهای آموزشی بتوانند به راحتی به کتابخانه دسترسی پیدا کنند.

تنوع کتاب در کتابخانه

اگر اهداف کتابخانه‌های آموزشی را به موارد زیر خلاصه کنیم: کمک به پیشبرد برنامه آموزشی، مطالعه مستقل و رغبت‌برانگیز برای آگاهی و دانستن، ایجاد غنای فرهنگی، ایجاد عادت به مطالعه و لذت بردن از آن، آموزش بهره‌گیری از کتاب، جست و جو در کتاب، برگردان، استفاده از کتاب‌های مرجع و کتاب‌شناسی‌ها، ارتقای خواندن و کسب مهارت در خواندن، یک کتابخانه باید بتواند در گزینش مواد کتابخانه‌ای درست عمل کند. در گزینش مواد کتابخانه‌ای که شامل مواد کتابی و غیر کتابی می‌شود، باید به سن مخاطبان و مقتضیات گروه سنی مخاطبان توجه شود.

اگرچه مواد غیر کتابی چون سی‌دی، جزوه، نوار، اسلاید، یا فیلم و ... نقش سودمند و مؤثری به عنوان رسانه‌های آموزشی در کتابخانه دارند، شاخص‌ترین و عمده‌ترین مواد کتابخانه‌ای در هر کتابخانه، کتاب محسوب می‌شود.

وقتی از کتابخانه سخن می‌رود، آنچه پیش و بیش از همه به ذهن می‌آید، کتاب است. تنوع کتاب در کتابخانه، عنصری است که اگر درست و سنجیده انتخاب و خرید شود، به جامعیت، پویایی و تازگی کتابخانه کمک خواهد کرد.

در گزینش کتاب و تنوع کتاب، باید به نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان توجه شود. برای پی‌بردن به این نیازها و علایق توجه به رشد و ویژگی‌های گروه‌های سنی پیش دبستان، دبستان، راهنمایی و دبیرستان اساسی است. برای مثال، پیش دبستانی‌ها به کتاب‌های تصویری، رنگی، سرگرم‌کننده و قصه‌ها و شعرهای ساده علاقه زیادی دارند. در دبستان بچه‌ها به کتاب‌های داستان، افسانه‌ها، سرگذشت‌نامه‌ها، علوم به زبان ساده و فرهنگ‌نامه‌های خاص این گروه سنی علاقه ویژه‌ای دارند.

در دوره راهنمایی و دبیرستان، کتاب‌های مرجع، اطلس، فرهنگ‌نامه یا لغت‌نامه‌های کتاب‌های متنوع در زمینه‌های هنر، داستان و ادبیات، بهداشت و سلامت مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرند. نظر خواهی از دانش‌آموزان، به عنوان مهم‌ترین رکن استفاده‌کننده یا جامعه استفاده‌کننده از کتاب، برای تجهیز اساسی است؛ ضمن این که از نظر افراد متخصص و صاحب‌نظر نیز باید کمک گرفت.

